

Izabela Socka

Uniwersytet Warmiński-Mazurski w Olsztynie

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

 <https://orcid.org/0000-0001-7402-7570>

OKRES NIEWOLI NARODOWEJ W ODSŁONIE PRYWATNOŚCI – CYKL KONFERENCJI „ŻYCIE PRYWATNE POLAKÓW W XIX WIEKU”

SUMMARY

The period of national subjugation through the lens of privacy – the conference series “Private life of Poles in the 19th century”

The scientific conference “Private life of Poles in the 19th century” held its twelfth edition this year. Initiated in 2012, the scholarly session serves as a platform for discussions on the experiences of inhabitants of Polish lands during the period of national subjugation, focusing on the realm of privacy. For over a decade, researchers of the 19th century have been uncovering various aspects of the private lives of Poles under the partitions. The perspective on the era proposed by the conference organizers is highly diverse, ranging from the history of gender and age to the history of daily life, dietary practices (food), material culture, death, mentalities, family history, and microhistory.

KEYWORDS: history of privacy, Polish lands, partitions, 19th century, microhistory

STRESZCZENIE

Konferencja naukowa „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” w tym roku miała swoją dwunastą odsłonę. Zapoczątkowana w 2012 r. sesja naukowa stanowi platformę dyskusyjną nad doświadczeniami mieszkańców ziem polskich w okresie niewoli narodowej od strony prywatności. Od ponad dekady badacze XIX stulecia odsłaniają różne obszary życia prywatnego Polaków w realiach zaborowych. Proponowany przez organizatorów konferencji ogląd epoki jest bardzo

różnorodny: od historii płci i wieku poprzez historię życia codziennego, praktyk żywieniowych (jedzenia), rzeczy, śmierci, mentalności, po historię rodziny i mikrohistorię.

SŁOWA KLUCZOWE: historia prywatności, ziemie polskie, zabory, XIX w., mikrohistoria

W tym roku ukazał się dwunasty tom serii wydawniczej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” z podtytułem „Śmiech, humor, satyra” i mija dwanaście lat od zorganizowania pierwszej konferencji cyklu. Zarówno seria, jak i cykl konferencji, skupia grono badaczy dziewiętnastego stulecia, którzy systematycznie odsłaniają różne obszary prywatności Polaków w okresie niewoli narodowej. Coroczne konferencje i rozrastające się tomy z wynikami pokonferencyjnych ustaleń, stanowią świadectwo niesłabnącego zainteresowania tym obszarem badawczym. Seria wydawnicza jest jedyną w Polsce, systematycznie ukazującą się od kilkunastu lat publikacją naukową, realizującą badania w zakresie historii prywatności. Jest też odpowiedzią na wyzwanie, stawiane przed historykami XXI w. – otwarcie na zagadnienia interesujące współczesną humanistykę i włączenie się w nurt interdyscyplinarnej debaty¹.

Jeszcze dwie dekady temu historia prywatności była w polskiej historiografii obszarem marginalnym i rzadko podejmowanym. Warto przypomnieć, że dyskusja nad pojęciem i możliwościami badania historii życia prywatnego rozpoczęła się w latach siedemdziesiątych XX w. w środowisku historyków, wywodzących się ze szkoły Annales, których zainteresowanie skupiło się na antropologii historycznej, mikrohistorii i historii mentalności. Pierwszą próbę całościowego ujęcia historii prywatności zainicjował Philippe Ariès, który we współpracy z badaczami francuskimi, brytyjskimi i amerykańskimi w latach 1979–1984 opublikował serię *Historia życia prywatnego*, obejmującą chronologicznie dwa tysiąclecia – od starożytności po wiek XX². Określenia przedmiotu badań historii prywatnej poszukiwano w opozycji do funkcjonowania jednostki w przestrzeni publicznej³. W obliczu ewolucji pojęcia prywatności to ujęcie okazało się nieprecyzyjne i często niemożliwe do rozgraniczenia w odniesieniu do społeczeństwa w różnych fazach rozwoju. Proponowane definicje prywatności na płaszczyźnie zainteresowań naukowych wielu dyscyplin – psychologii, socjologii, filozofii, etyki, prawa – wprowadzały chaos

¹ E. Domańska, *Perspektywy badań historycznych w Polsce wobec zmian we współczesnej humanistyce*, [w:] *Historyk wobec źródeł. Historiografia klasyczna i nowe propozycje metodologiczne*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2010, s. 115–122; M. Naporą, M. Woźniak, *Między humanistyką a posthumanistyką. Interdyscyplinarność w badaniach historycznych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, nr 1, s. 119–131.

² *Historia życia prywatnego*, red. P. Ariès i G. Duby, t. 1–5, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1998.

³ *Vide*: P. Ariès, *Argumenty za historią życia prywatnego*, [w:] *Historia życia prywatnego. Od renesansu do oświecenia*, red. P. Ariès i G. Duby, t. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 2005, s. 7–21.

terminologiczny⁴. Historycy, podejmujący badania nad „prywatnością” w różnych epokach, stawali przed zadaniem określenia własnego modelu badawczego⁵. W zakresie historii życia prywatnego przenikają się różne obszary badań – od historii mentalności, przez mikrohistorię, historię życia codziennego po historię rodziny. Głównym celem, który stawia przed sobą historyk prywatności to dotarcie do różnych sfer intymności człowieka, jego świata emocjonalnego, interakcji naznaczonych bliskością i zażyłością, przestrzeni sekretnych, doświadczeń wewnętrznych, ale też sfery obcowania z innymi (relacji rodzinnych, przyjacielskich, erotycznych, romantycznych). Trudno wyabstrahować badania nad życiem prywatnym od badań historii życia codziennego, czy badań mikrohistorycznych. Historycy prywatności pochylają się nad analogicznymi zjawiskami: spędzaniem czasu wolnego, religijnością, obyczajami, ale nie w wymiarze zbiorowym (środowisk społecznych), tylko w wymiarze indywidualnym. Ich badania są silnie sprzężone z historią mentalności. Często też czerpią z modelu analizy mikrohistorycznej, śledząc i opisując jednostkowe przypadki. Historia prywatności wiąże się z niezwykle płodnym kierunkiem badawczym – historią rodziny, w ramach której jednostka tworzy więzi intymne. Wreszcie historycy prywatności wkraczają w prężnie rozwijający się od początku XXI w. trend w historiografii światowej – historię emocji⁶.

Cykl konferencji został zapoczątkowany sesją naukową zorganizowaną w dniach 3–4 grudnia 2012 r. w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Z inicjatywą badań historii prywatności wyszły Maria Korybut-Marciniak i Marta Zbrzeźniak – historyczki z olsztyńskiego środowiska, które dostrzegały potrzebę innego spojrzenia na człowieka w przeszłości. Badaczki podjęły próbę stworzenia platformy dyskusyjnej, kierującej naukowy namysł na wewnętrzne doświadczenia mieszkańców ziem polskich pod zaborami. Wynikało to z coraz silniej odczuwanej w środowisku historycznym potrzeby uzupełnienia obrazu dziejów o zagadnienia, które pozostawały na marginesie. Ich nadrzędnym celem było spojrzenie na społeczeństwo polskie XIX stulecia przez pryzmat osobistych doświadczeń, na Polaków z różnych środowisk, na ich systemy wartości, odczuwanie i przeżywanie świata oraz ich obyczajowość. Cezury czasowe konferencji wyznaczyła epoka, w której

⁴ J. Kolubszewska, *Historia codzienności i prywatności jako perspektywa badawcza w historii i historii historiografii*, [w:] *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013, s. 15.

⁵ B. Klich, *W poszukiwaniu nowych dróg badawczych „małej historii” – historia życia prywatnego*, „Historyka” 2001, t. 31, s. 79–89.

⁶ W. Reddy, *The Navigation of Feeling: a framework for the history of the emotions*, Cambridge 2001; B.H. Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Ithaca 2006; U. Frevert, *Emotions in History: Lost and Found*, Budapeszt 2011; J. Plamper, *The History of Emotions: An Introduction*, Oxford 2015.

jej inicjatorce się specjalizowały. Dziewiętnaste stulecie jest również ważną cezurą w kontekście badań nad życiem prywatnym – to epoka, w której rodzi się indywidualizm jednostki, poprzez anonimowość, której doświadcza w życiu zbiorowym. Pierwsza sesja z 2012 r. stanowiła formę rekonesansu wśród badaczy historii nowoczesnej i sprawdzenia na ile zagadnienia związane z przestrzenią prywatności są atrakcyjne badawczo dla reprezentantów nielicznego przecież środowiska dziewiętnastowieczników. Zainteresowanie konferencją przeszło najśmielsze oczekiwania – w trakcie dwudniowej sesji, w ramach siedmiu paneli⁷, referaty wygłosiło 42 badaczy z kilkunastu ośrodków naukowych w Polsce. Sesja uwidoczniła potrzebę dyskusji wokół szeroko rozumianego „życia prywatnego” zarówno pośród doświadczonych badaczy, jak i historyków będących na początku swojej kariery.

Od 2014 r. idea badań nad prywatnością w XIX stuleciu otrzymała wsparcie profesora Jarosława Kity, co zapoczątkowało wieloletnią już współpracę dwóch ośrodków – Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Uniwersytetu Łódzkiego. Druga konferencja, która odbyła się w dniach 24–25 marca 2014 r. w Olsztynie była już organizowana we współpracy z Instytutem Historii UŁ. Podtytuł konferencji „Portret kobiety – Polki w realiach epoki” został zainspirowany rosnącą popularnością herstory. Studia nad historią kobiet w Polsce dopiero nabierały rozmachu. Prywatność, codzienność, twórczość, duchowość kobiet w XIX w. była, zdaniem organizatorów, interesująca poznawczo. Odzew środowiska humanistów na zaproszenie do dyskursu był zaskakujący – do udziału w konferencji zgłosiło się blisko stu badaczy z wiodących ośrodków naukowych – chęć udziału w sesji zgłosili nie tylko historycy, ale również literaturoznawcy, historycy sztuki i antropologowie kultury. Po selekcji zgłoszeń przez Komitet Naukowy Konferencji w programie znalazło się 70 referatów, które wygłoszono w ramach pięciu paneli: „Prywatność kobiety aktywnej”, „Prywatność patriotki”, „Kobiety w świetle prasy”, „Portrety literackie”, „W kręgu rodzinnym”⁸.

Bohaterami trzeciej sesji, zorganizowanej w murach Uniwersytetu Łódzkiego w dniach 8–9 października 2015 r. były dzieci. Podtytuł konferencji „Świat dziecka” zachęcał do podjęcia zagadnień związanych z prywatnością najmłodszych przedstawicieli polskiego społeczeństwa z różnych perspektyw badawczych. Problemem,

⁷ Tytuły paneli tematycznych podczas I sesji: „Życie prywatne z perspektywy metodologii badań”; „Fascynacje kulinarne: magia zmysłu smaku”; „Rodzina i dom rodzinny: świat dzieci i kontra dorosłych”; „Podróże i rozrywki XIX-wiecznych Polaków”; „Zdrowie i higiena: teoria a proza życia”; „Życie prywatne i sfera publiczna”; „Miłość i erotyka: portret życia seksualnego Polaków”.

⁸ I. Janicka, *Sprawozdanie z II Sesji Naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” (Olsztyn 24–25 marca 2014r.)*, „Studia Historica Gedanensia” 2015, t. 6, s. 325–330; J. Śliczyńska, *II sesja naukowa Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Portret kobiety – Polki w realiach XIX wieku”*, „Meritum” 2014, t. 6, s. 157–163.

który stanął przed badaczami życia prywatnego była bardzo ograniczona baza źródłowa. Pomimo tego, że dzieci nie pozostawiły wielu zapisów odautorskich, obawy organizatorów okazały się nieuzasadnione – III sesja naukowa zgromadziła 26 badaczy z 13 ośrodków naukowych, którzy podjęli refleksje nad dzieciństwem w różnych środowiskach społecznych. Referaty uczestników sesji zostały pogrupowane w pięciu panelach tematycznych: „Dzieci z różnych warstw społecznych i z różnych środowisk”, „Dziecko pod ochroną”, „Dziecko w literaturze”, „Portrety rodzinne”, „Wokół wychowania”. Zaprezentowane podczas sesji referaty, oparte na różnorodnej bazie źródłowej, odsłaniały różne odcienie dzieciństwa – jako okres pełen bez troski, zabawy i radości, nauki, ale również naznaczony zagrożeniem życia, chorobami, niebezpieczeństwami, cierpieniami, wynikającymi z polityki zaborców⁹.

Tematem czwartej konferencji było kulturowe zjawisko mody. Sesja naukowa z podtytułem „Wokół mody” została zorganizowana w dniach 20–21 czerwca 2016 r. w Olsztynie. Organizatorzy zachęcali do spojrzenia na modę szeroko, podkreślając, że jest ona regulatorem zachowania się jednostek w społeczeństwach nowoczesnych. Chociaż modę najczęściej kojarzy się ze stylem, wyglądem zewnętrznym, sposobem ubierania się, to inicjatorzy sesji zachęcali do spojrzenia na modę w różnych przejawach życia prywatnego i publicznego Polaków. Propozycja spotkała się z szerokim odzewem w kraju – na sesję zgłoszono 28 referatów. Podczas dwudniowych obrad referenci dyskutowali m.in. na temat stylów obowiązujących w wyglądzie zewnętrznym, ale również panujących w XIX w. mód na dobroczynność, podróżowanie, fotografię, rekreację fizyczną, style architektoniczne, wystrój wnętrz, archeologię, artystów, magnetyzm, zegary. Konferencja miała formę objazdową – pierwsza część odbywała się w murach Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, druga była połączona ze zwiedzaniem zabytków Warmii i obrady przeniesiono do Synagogi w Barczewie oraz dziewiętnastowiecznego dworu ziemiańskiego w Jełmuniu¹⁰.

Piąta konferencja z podtytułem „Prywatne światy zamknięte w listach” zorganizowana w Olsztynie w dniach 21–22 września 2017 r. skupiła się wokół korespondencji. W organizację sesji, obok Instytutów Historii UŁ i UWM włączył się olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, który współorganizował także kolejne sesje. Epistolografia okresu obok memuarów stanowi

⁹ S. Borszyńska, *Sprawozdanie z III Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. „Życie prywatne Polaków w XIX wieku. «Świat dziecka»*, Łódź, 8–9 października 2015 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2015, t. 14, s. 175–183.

¹⁰ E. Klimus, *Sprawozdanie z IV sesji naukowej Życie prywatne Polaków w XIX w. „Wokół mody” 20–21 czerwca 2016 r.*, <https://wh.uwm.edu.pl/instytut-historii/dzialalnosc-naukowa/wydarzenia/iv-sesja-naukowa-zycie-prywatne-polakow-w-xix-w> (dostęp: 3.11.2024).

jedno z podstawowych źródeł do badań życia prywatnego dziewiętnastowiecznego społeczeństwa. Korespondencja jako jedna z głównych form komunikacji społecznej w XIX stuleciu odzwierciedla bogate doświadczenie życia osobistego jednostki i świata, w którym funkcjonował oraz realiów codziennej egzystencji. Z tego powodu organizatorzy zdecydowali się na odkrycie prywatnych światów zamkniętych w listach. Proponowane zagadnienia skłoniły badaczy dziewięciu ośrodków naukowych w kraju do zaprezentowania dziewiętnastowiecznej rzeczywistości z perspektywy autorów listów, odgrywających różne role społeczne, pochodzących z różnych warstw i środowisk, znajdujących się w różnych sytuacjach życiowych. Wyznaczone kryterium źródłowe zachęciło humanistów do ukazania bogactwa ukrytego w codzienności przeżywanej, doświadczanej i opisywanej w korespondencji – zarówno tej, która została opracowana i opublikowana, jak i zbiorów pozostających w rękopisach. Podczas sesji wygłoszono 23 referaty o bardzo zróżnicowanej tematyce. Świadectwem tego, że perspektywa epistolograficzna w badaniu prywatności Polaków jest interesującym polem badawczym była ożywiona dyskusja podczas konferencji¹¹.

Motywytem przewodnim kolejnej – VI sesji naukowej był świat XIX-wiecznego mężczyzny w perspektywie prywatności. Peregrynacja przez XIX stulecie ukazuje przede wszystkim sylwetki mężczyzn przez pryzmat ich aktywności publicznej, pracy zarobkowej, udziału w kampaniach wojennych i powstaniach narodowych, a także utartych w świadomości społecznej ról, jakie stawały przed nim realia społeczno-obyczajowe oraz obowiązujące wzorce i kanony. Podczas sesji w dniach 4–5 października 2018 r. w Olsztynie organizatorzy postanowili przyjrzeć się mężczyznom od strony ich codzienności, relacji prywatnych, przeżyć wewnętrznych, tożsamości psychicznej i fizycznej, postrzegania zmian cywilizacyjnych i kulturowych oraz przemian społecznych i reakcji na umacnianie się pozycji kobiety. W dyskusji nad prywatnością mężczyzn wzięło udział 22 badaczy z 12 ośrodków naukowych. Podjęto w niej m.in. wątki wychowania chłopców w rodzinach inteligentnych, męskiej przyjaźni, sportów uprawianych przez mężczyzn, związków intymnych, męskich ról w rodzinie – męża i ojca oraz sposobów spędzania wolnego czasu przez mężczyzn¹².

W dniach 10–11 października 2019 r. Instytuty Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Uniwersytetu Łódzkiego wraz z olsztyńskim Oddziałem

¹¹ Ł. Biały, *Sprawozdanie z V Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Prywatne światy zamknięte w listach”*, Olsztyn, 21–22 września 2017 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2017, t. 17, s. 223–227.

¹² U. Klemba, *Sprawozdanie z VI Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku. O mężczyźnie (nie)zwykłym*, Olsztyn, 4–5 października 2018 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2018, t. 20, s. 207–211.

Polskiego Towarzystwa Historycznego zorganizowały VII sesję z podtytułem „Kariera w optyce prywatności”. W zaproszeniu konferencyjnym organizatorzy zachęcali badaczy do odświeżenia spojrzenia na dziewiętnastowiecznych bohaterów, poprzez reinterpretacje znanych lub rekonstrukcję dotąd niezidentyfikowanych rysów biograficznych, ze szczególnym uwzględnieniem prywatnych uwarunkowań karier bohaterów. Celem sesji miało być zerwanie z pośmiertnymi legendami wielkich postaci i przywrócenie im warstwy prywatności. Trzydziestu badaczy, przybyłych na obrady dowodziło, że każda kariera ma też swoje prywatne oblicze. Referenci wskazywali, jak wydarzenia w życiu prywatnym napędzały kariery, inspirowały do śmiałych działań albo przeciwnie – powstrzymywały bohaterów przed kolejnym krokiem. Podczas dwóch dni obrad, odbywających się na Wydziale Humanistycznym UWM (pierwszy dzień) oraz na zamku w Lidzbarku Warmińskim – Muzeum Warmii i Mazur (drugi dzień), toczono dyskusję nad mniej znanym obliczem dziewiętnastowiecznych polityków, pisarzy, lekarzy, żołnierzy, przemysłowców, muzyków, artystów, urzędników¹³.

Ósma konferencja z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” z podtytułem „W zwierciadle rzeczy”, którą zorganizowano 9 października 2020 r., przypadła na okres pandemii. Organizatorzy nie byli pewni, czy przepisy pozwolą na spotkanie, stąd umożliwiono alternatywny udział w obradach w formie zdalnej. Wiodącym tematem było tym razem otoczenie materialne Polaków w wieku XIX. Świat rzeczy odzwierciedla realia codziennej egzystencji człowieka, jego mentalność, standard życia, wyznawane wartości, więzi rodzinne, charakter codziennych zajęć, sposoby spędzania wolnego czasu, poczucie estetyki, stosunek do mody, religii, przemian cywilizacyjnych. Uczestnicy sięgnęli do różnych źródeł: pojawiły się mieszkania, urządzenia w kurortach, przyrządy higieniczne, wyposażenie gabinetów lekarskich, spisy garderoby, zielniki, nagrobki, książki etc. Niepewność, w związku z szybko zmieniającą się sytuacją epidemiologiczną w kraju, doprowadziła do znacznego zmniejszenia liczby uczestników – w sesji wzięło udział 18 naukowców z 11 ośrodków badawczych w Polsce. Pomimo niewielkiej liczby referatów w porównaniu do poprzednich lat, dyskusja podczas obrad była zagorzała. Wystąpienia charakteryzowały się różnorodnością tematyczną. Podtytuł konferencji sprowokował uczestników do sięgnięcia po nowe metody badawcze, umożliwiające stawianie pytań przedmiotom¹⁴.

¹³ Eadem, *Sprawozdanie z VII Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Kariera w optyce prywatności”*, Olsztyn, 10–11 października 2019 r., „Rocznik Łódzki” 2019, t. 69, s. 214–219.

¹⁴ J. Kowalik, *Sprawozdanie z konferencji naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku. W zwierciadle rzeczy”* (Olsztyn, 9 października 2020), „Rocznik Antropologii Historii” 2020, R. 10, s. 469–473.

Do organizacji IX sesji, która odbyła się w dniach 8–9 października 2021 r., dołączyło Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie. Właśnie do dawnego domu Jana Matejki, najwybitniejszego polskiego malarza doby niewoli narodowej, zaproszono referentów do dyskusji nad życiem prywatnym Polaków z perspektywy stołu. IX sesja kierowała uwagę na kontekst kultury kulinarnej, rytuałów konsumpcyjnych oraz społecznych uwarunkowań wyżywienia. Organizatorzy wyszli z propozycją poszerzenia wiedzy na temat dziewiętnastowiecznej kuchni – zarówno w środowiskach elit, jak i w niższych grupach społecznych. Zwrócili uwagę, że kulturowy i społeczny kontekst wyżywienia odsłania nie tylko warunki życia codziennego, ale stwarza też grunt pod refleksje na temat przemian cywilizacyjnych, gospodarczych i kulturowych społeczeństwa polskiego. Praktyki kulinarne i konwenanse związane ze spożywaniem przynoszą informacje również o mentalności Polaków. Do wygłoszenia referatów w sesji zgłosiło się 24 naukowców. Wystąpienia koncentrowały się wokół kultury kulinarnej, rytuałów konsumpcyjnych oraz społecznych uwarunkowań wyżywienia. Zaprezentowano zarówno żołnierski wikt, dietę studencką, dietę emigrantów polistopadowych, dietę urzędników, wyżywienie w przytułkach i szpitalach, dietę w uzdrowiskach, jak również stół elit. Podjęto dyskusję nad „pamięcią narodowych smaków”, obyczajach przy stole i repertuarem biesiadnym. Obrady odbyły się w ramach czterech paneli tematycznych: „Pożywienie a zdrowie”, „Smaki narodowe”, „Wokół stołu”, „Kuchnia w życiu codziennym różnych grup społecznych”¹⁵.

Jubileuszowa, X sesja naukowa z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”, przeniosła uwagę na kulturową i społeczną rolę śmiechu w życiu Polaków doby zaborów. Podtytuł „Śmiech, humor, satyra” prowokował do nowego ujęcia życia pod zaborami. Okres niewoli narodowej zwykliśmy kojarzyć z tragedią, powagą, smutkiem, melancholią – tym czasem sesja miała pokazać epokę „cum humor”. Warto podkreślić, że konferencja otrzymała finansowanie z ministerialnego programu „Doskonała nauka”, moduł – „Wsparcie konferencji naukowych”. Miejscem obrad konferencyjnych ponownie stał się Olsztyn, do którego w dniach 29–30 listopada 2022 r. przybyło 29 referentów z czołowych krajowych ośrodków badawczych (na sesję zgłoszono 35 wystąpień). Uczestnicy zaproponowali szereg pomysłów na ukazanie tematów anegdot, naświetlenie roli satyry w życiu społecznym i politycznym, zaprezentowanie zjawiska śmiechu i wyśmiewania w różnych warstwach społecznych. Kultura śmiechu była badana za pośrednictwem różnorodnych źródeł, m.in. memuarów, poradników, korespondencji, karykatur, prozy,

¹⁵ J. Kita, *Sprawozdanie z IX Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Perspektywa stołu”*, Kraków, 8–9 października 2021 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2021, t. 24, s. 192–197.

utworów poetyckich – choć przewagę stanowiła prasa humorystyczna z epoki. Gorąca dyskusja towarzysząca obradom dowiodła, że zagadnienie humoru wpisuje się w nowoczesny standard europejskiej historiografii i stanowi ważny komponent dociekań w zakresie mentalności społecznej¹⁶.

Jedenasta sesja naukowa „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” z podtytułem „Requiem” zwróciła się ku kresowi ludzkiej egzystencji – śmierci, żałobie, emocjom bliskich zmarłego. Organizatorzy konferencji postawili sobie za cel naukową refleksję nad obrazem kresu życia, przeżywania żałoby, strategiami radzenia sobie z pustką po stracie. Temat wzbudził zainteresowanie polskich historyków i przedstawicieli innych dyscyplin. Na sesję zorganizowaną w dniach 5–6 października 2023 r. w Olsztynie zgłosiło się trzydziestu reprezentantów głównych ośrodków naukowych w Polsce. W trakcie obrad wygłoszono 25 referatów w ramach ośmiu paneli tematycznych: „Śmierć z daleka, śmierć z bliska”, „Rytuály”, „Umieranie kobiety”, „Wokół śmierci artysty”, „O śmierci w różnych środowiskach społecznych”, „Umieranie w literaturze”, „Śmierć i pogrzeb – studia przypadku”. Uczestnicy zaprezentowali bardzo różnorodne aspekty, związane z kresem życia, kulturą funeralną, emocjami w obliczu straty, odbiorem śmierci w różnych grupach społecznych. W referatach nie zabrakło kontekstów patriotycznych i politycznych, związanych z pogrzebami bohaterów i wrogów narodowych¹⁷.

Dwunasta konferencja cyklu o podtytule „Relacje-więzi-parantele” odbyła się w dniach 10–11 października 2024 r. Tym razem gospodarzem obrad był Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Do Centrum Konferencyjno-Szkoleniowego UŁ w celu dyskusji nad dziewiętnastowiecznymi stosunkami międzyludzkimi przybyło 37 naukowców z całego kraju. Bogaty program obrad został podzielany na siedem tematycznych paneli. Bogactwo ujęć zaprezentowanych w wygłoszonych referatach otwierało przed badaczami pole do dyskusji, która była niezwykle żywiołowa. Prezentowano więzi, parantele, relacje przyjaźni, sieci relacji, ale też relacje trudne – z różnych punktów widzenia – kulturowo-religijnego, patriotycznego, emocjonalnego, ekonomicznego, zawodowego. Jednym z najlepiej rozwiniętych wątków tematycznych były relacje rodzinne i ich uwarunkowania prawne, obyczajowe, kulturowe. W wystąpieniach niejednokrotnie pojawiał się komponent emocjonalny relacji. Podobnie, jak w przypadku wcześniejszych sesji, uczestnikami ostatniej byli nie tylko przedstawiciele dyscypliny historia, ale również

¹⁶ A. Czekalska, A. Staniszevska, *Sprawozdanie z X Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Śmiech, humor, satyra”, Olsztyn, 29–30 listopada 2022 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2022, t. 25, s. 231–237.

¹⁷ A. Czekalska, *Sprawozdanie z XI Konferencji Naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”, Olsztyn, 5–6 października 2023 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2023, t. 26, s. 273–279.

muzealnicy, literaturoznawcy, historycy sztuki, bibliotekoznawcy, antropolodzy, religioznawcy¹⁸. Dzięki obecności reprezentantów różnych dyscyplin cykl ma charakter interdyscyplinarnego dyskursu¹⁹.

Organizatorzy zawsze planują kolejne sesje z rocznym wyprzedzeniem. Podczas zakończenia ostatniej, łódzkiej odsłony życia prywatnego, ogłosili temat wiodący konferencji w 2025 r. Ideą przewodnią będzie postawa wobec nowoczesności i postrzeganie postępu. Powstanie nowej kultury maszyn, umiejętność przewyższania przeszkód stawianych przez naturę, rozwój technologii, medycyny, wreszcie industrializacja i idące za nią przemiany w mentalności i życiu codziennym Polaków w XIX w. bez wątpienia są tematem wartym naukowego rozpoznania.

Warto podkreślić, że dzięki zaangażowaniu mgr Aleksandry Staniszewskiej z Uniwersytetu Łódzkiego konferencja od 2024 r. ma swoją stronę internetową, dzięki której może dotrzeć do szerszego grona zainteresowanych tematyką historii prywatnej. Na stronie zamieszczane są informacje na temat poszczególnych sesji, kwestie organizacyjne dotyczące obrad oraz informacje o serii wydawniczej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”²⁰. Seria wydawnicza, w której publikowane są wyniki ustaleń konferencyjnych, często uzupełniane o artykuły zamawiane, dopełniające obraz epoki, ukazuje się od 2013 r.²¹.

Podsumowując – podczas dwunastu sesji odbytych w latach 2012–2024 łącznie wygłoszono 377 referatów, co jest wynikiem imponującym. Prelegenci uczestniczący w kolejnych konferencjach pochodzili prawie ze wszystkich wiodących

¹⁸ P. Rozental, *Sprawozdanie z XII Konferencji Naukowej „Życie Prywatne Polaków w XIX wieku. Relacje – więzi – parantele”*, Łódź, 10–11 października 2024 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2024, t. 27, s. 315–320.

¹⁹ Adres strony internetowej konferencji: <https://www.zycieprywatne.uni.lodz.pl/>

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Dotychczas ukazały się następujące tomy: *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki*, t. 1, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki*, t. 2, red. J. Kita, M. Sikorska-Kowalska, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki*, t. 3, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, M. Klempert, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Świat dziecka”*, t. 5, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2016; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Moda i styl życia”*, t. 6, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2017; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Prywatne światy zamknięte w listach”*, t. 7, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „O mężczyźnie (nie)zwyczajnie”*, t. 8, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2019; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Kariera w optyce prywatności”*, t. 9, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2020; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Marginesy”*, t. 4, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2021; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „W zwierciadle rzeczy”*, t. 10, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2022; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Perspektywa stołu”*, t. 11, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2023; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Śmiech, humor, satyra”*, t. 12, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2024.

ośrodków naukowych w Polsce – m.in. z Poznania, Warszawy, Krakowa, Lublina, Rzeszowa, Kielc, Katowic, Szczecina, Częstochowy, Gdańska, Białegostoku, Lublina, Torunia, Zielonej Góry, Słupska, Opola, Pułtуска oraz oczywiście z Łodzi i Olsztyna. Ponadto referaty wygłaszali przedstawiciele różnych muzeów tematycznych, pracownicy IPN i niezależni badacze. W Komitecie Naukowym konferencji, obok profesora Jarosława Kity i dr hab. Marii Korybut-Marciniak, prof. UWM, brali udział również prof. dr hab. Roman Jurkowski, dr hab. Jacek Kowalewski, prof. UWM, dr hab. Marta Sikorska, prof. UŁ. Z kolei w Komitecie Organizacyjnym sesji największym zaangażowaniem wyróżniali się: dr Mateusz Klempert, mgr Justyna Zyśk, dr Jolanta Kowalik, mgr Grażyna Czerniak, dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM, dr Elżbieta Klimus, mgr Izabela Socka, mgr Aleksandra Staniszewska, mgr Adrianna Czekalska oraz mgr Przemysław Rozental. Cykl konferencji jest istotnym elementem dyskursu historycznego nad obliczem dziewiętnastego stulecia na ziemiach polskich, zdominowanego w historiografii przez dzieje polityczne. Konferencje „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” równoważą tę dominantę przybliżając obraz epoki w zakresie historii społecznej.

BIBLIOGRAFIA • REFERENCES

- Ariès P., *Argumenty za historią życia prywatnego*, [w:] *Historia życia prywatnego. Od renesansu do oświecenia*, red. P. Ariès i G. Duby, t. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 2005, s. 7–21.
- Biały Ł., *Sprawozdanie z V Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Prywatne światy zamknięte w listach”, Olsztyn, 21–22 września 2017 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2017, t. 17, s. 223–227.
- Borszyńska S., *Sprawozdanie z III Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. „Życie prywatne Polaków w XIX wieku. «Świat dziecka»”, Łódź, 8–9 października 2015 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2015, t. 14, s. 175–183.
- Czekalska A., *Sprawozdanie z XI Konferencji Naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”, Olsztyn, 5–6 października 2023 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2023, t. 26, s. 273–279.
- Czekalska A., Staniszewska A., *Sprawozdanie z X Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Śmiech, humor, satyra”, Olsztyn, 29–30 listopada 2022 r.*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2022, t. 25, s. 231–237.
- Domańska E., *Perspektywy badań historycznych w Polsce wobec zmian we współczesnej humanistyce*, [w:] *Historyk wobec źródeł. Historiografia klasyczna i nowe propozycje metodologiczne*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2010, s. 115–122.
- Frevert U., *Emotions in History: Lost and Found*, Budapeszt 2011.
- Historia życia prywatnego*, red. P. Ariès i G. Duby, t. 1–5, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.
- Janicka I., *Sprawozdanie z II Sesji Naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” (Olsztyn 24–25 marca 2014 r.)*, „Studia Historica Gedanensia” 2015, t. 6, s. 325–330.

- Kita J., *Sprawozdanie z IX Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Perspektywa stołu”*, Kraków, 8–9 października 2021 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2021, t. 24, s. 192–197.
- Klemba U., *Sprawozdanie z VI Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „O mężczyźnie (nie)zwyczajnie”*, Olsztyn, 4–5 października 2018 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2018, t. 20, s. 207–211.
- Klemba U., *Sprawozdanie z VII Ogólnopolskiej Sesji Naukowej pt. Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Kariera w optyce prywatności”*, Olsztyn, 10–11 października 2019 r., „Rocznik Łódzki” 2019, t. 69, s. 214–219.
- Klich B., *W poszukiwaniu nowych dróg badawczych „małej historii” – historia życia prywatnego*, „Historyka” 2001, t. 31, s. 79–89.
- Klimus E., *Sprawozdanie z IV sesji naukowej Życie prywatne Polaków w XIX w. „Wokół mody”*, Olsztyn 20–21 czerwca 2016 r., <https://wh.uwm.edu.pl/instytut-historii/dzialalnosc-naukowa/wydarzenia/iv-sesja-naukowa-zycie-prywatne-polakow-w-xix-w> (dostęp: 3.11.2024).
- Kolbuszewska J., *Historia codzienności i prywatności jako perspektywa badawcza w historii i historii historiografii*, [w:] *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013, s. 13–20.
- Kowalik J., *Sprawozdanie z konferencji naukowej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku. W zwierciadle rzeczy”* (Olsztyn, 9 października 2020), „Rocznik Antropologii Historii” 2020, R. 10, s. 469–473.
- Napora M., Woźniak M., *Między humanistyką a posthumanistyką. Interdyscyplinarność w badaniach historycznych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, nr 1, s. 119–131.
- Plamper J., *The History of Emotions: An Introduction*, Oxford 2015.
- Reddy W., *The Navigation of Feeling: a framework for the history of the emotions*, Cambridge 2001.
- Rosenwein B., *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Ithaca 2006.
- Rozental P., *Sprawozdanie z XII Konferencji Naukowej „Życie Prywatne Polaków w XIX wieku. Relacje – więzi – parantele”*, Łódź, 10–11 października 2024 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2024, t. 27, s.
- Śliczyńska J., *II sesja naukowa Życie prywatne Polaków w XIX wieku „Portret kobiety – Polki w realiach XIX wieku”*, „Meritum” 2014, t. 6, s. 157–163.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Kariera w optyce prywatności”*, t. 9, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2020.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Marginesy”*, t. 4, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2021.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Moda i styl życia”*, t. 6, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2017.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „O mężczyźnie (nie)zwyczajnie”*, t. 8, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2019.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Perspektywa stołu”*, t. 11, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2023.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki*, t. 1, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Łódź–Olsztyn 2014.
- Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki*, t. 2, red. J. Kita, M. Sikorska-Kowalska, Łódź–Olsztyn 2014.

Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”. Polki w realiach epoki, t. 3, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, M. Klempert, Łódź–Olsztyn 2014.

Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Prywatne światy zamknięte w listach”, t. 7, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018.

Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Śmiech, humor, satyra”, t. 12, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2024.

Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Świat dziecka”, t. 5, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2016.

Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „W zwierciadle rzeczy”, t. 10, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2022.

<https://www.zycieprywatne.uni.lodz.pl/>

NOTKA O AUTORCE • ABOUT THE AUTHOR

Mgr Izabela Socka – absolwentka WSP w Olsztynie, kierunek matematyka. Zatrudniona w Katedrze Edukacji Historycznej i Metod Cyfrowych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Zainteresowania naukowe: historia społeczna i życia prywatnego w XIX w.; historia XIX w. (dydaktyka); technologie informacyjne w naukach humanistycznych

izabela.socka@uwm.edu.pl